

СТАН УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНИХ УМОВАХ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

THE STATE OF UNIVERSITY PREPARATION OF FUTURE LOANS TO INNOVATIVE ACTIVITY IN INCLUSIVE CONDITIONS OF PRESCHOOL EDUCATION UNITS

У статті розглядається та теоретично обґрунтовується стан університетської підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в інклюзивних умовах дошкільних закладів освіти. Проаналізовано зміст навчальних планів, робочих програм фахових дисциплін підготовки майбутніх логопедів. Констатовано відсутність складників підготовки логопеда до інноваційної діяльності. З'ясовано повноту навчально-методичного забезпечення цього процесу та аргументовано недостатню його ефективність, а також виявлено причини, що призводять до низького рівня готовності студентів до інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційна діяльність, майбутні логопеди, інклюзивна освіта, навчально-методичне забезпечення.

В статье рассматривается и теоретически обосновывается состояние университетской подготовки будущих логопедов к инновационной деятельности в инклюзивных условиях дошкольных учебных заведений. Проанализировано содержание учебных планов, рабочих программ профессиональных дисциплин подготовки будущих логопедов. Констатировано отсутствие составляющих подготовки логопеда к инно-

вационной деятельности. Выявлено полноту учебно-методического обеспечения этого процесса и аргументировано недостаточную его эффективность. Также выявлены причины, приводящие к низкому уровню готовности студентов к инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновационная деятельность, будущие логопеды, инклюзивное образование, учебно-методическое обеспечение.

The article examines and theoretically substantiates the state of university training of future speech therapists for innovative activity in the inclusive conditions of pre-school educational institutions. The content of curricula, working programs of professional disciplines for the preparation of future speech therapists is analyzed. The lack of components of the training of the speech therapist for innovation was noted. The completeness of teaching and methodological support for this process and the lack of its efficiency are substantiated. And also found the reasons that lead to a low level of readiness of students for innovation.

Key words: innovative activity, future speech therapists, inclusive education, teaching and methodological support.

УДК 376:001

Черніченко Л.А.,

аспірант кафедри спеціальної освіти
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У Державній національній програмі «Освіта. Україна ХХІ століття» одним із пріоритетних напрямів реформування освіти обрано забезпечення розвитку освітньої галузі на основі нових прогресивних концепцій, запровадження в навчальний процес сучасних педагогічних технологій і науково-методичних досягнень. Пріоритетними в освіті є нове ставлення до формування професійних знань, умінь та навичок підростаючого покоління, кардинально нові підходи в освітній сфері.

На сучасному етапі навчальний процес вимагає постійного вдосконалення, оскільки відбувається зміна пріоритетів і соціальних цінностей: освітній прогрес усвідомлюється як засіб досягнення такого рівня, який якнайкраще задовольняє потреби людини, сприяє розвитку духовного збагачення особистості. Тому сучасна ситуація підготовки логопедів вимагає докорінної зміни стратегії та тактики навчання у закладі вищої освіти (далі –ЗВО).

Проблема задоволення потреб суспільства у висококваліфікованих логопедах є достатньо актуальною для нашої країни. Високі темпи розвитку світової економіки, вимоги до спеціалістів, які стрімко змінюються та стають вибагливішими, великий об'єм інформації, необхідної для засво-

ення на кінець навчання, вимагають впроваджувати у вищу освіту різноманітні методи активного спілкування [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В Україні проблемою підготовки фахівців спеціальної освіти опікуються провідні вчені (В. Бондар, І. Демченко, С. Миронова, В. Синьов, А. Колупаєва, А. Шевцов, М. Шеремет та інші). Вони einstайні щодо того, що фахова підготовка майбутніх логопедів до інноваційної діяльності потребує усебічної культурної, світоглядної, психологічної, методичної і практичної забезпеченості. Також вчені наголошують на необхідності формування професійно-особистісних якостей логопеда, його здатності до новаторства, творчості та самореалізації у мінливих освітніх умовах [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на різнобічне висвітлення проблеми підготовки фахівців до роботи у закладах дошкільної освіти, питання інноваційної діяльності в інклюзивних умовах залишається відкритим.

Мета статті – охарактеризувати стан університетської підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в інклюзивних умовах дошкільних закладів освіти.

Виклад основного матеріалу. З огляду на імплементацію Закону України «Про вищу освіту» перед професорсько-викладацькими складами університетів, які готують фахівців з напрямку підготовки «Спеціальна освіта (Логопедія)», постає низка нових викликів, які потребують негайної реалізації [2]. Тому нині особливої уваги заслуговує проблема підготовки педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти, оскільки спектр функцій логопеда значно розширюється. Тобто, крім основних (дидактичної, корекційної, діагностичної, виховної та розвивальної), додаються просвітницька (інформування громадськості та батьків про позитиви інклюзії), рефлексивна (розроблення критеріїв і показників для оцінювання освітніх досягнень дітей, для аналізу ефективності корекційно-педагогічного процесу й пошуку способів його коригування) та інноваційна (пошук інноваційних технологій для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами) функції. Для виконання цих функцій логопед має володіти глибокими знаннями з фахових дисциплін, методиками корекційної роботи, знаннями про сучасні тенденції світової корекційної педагогіки і спеціальної психології, високим рівнем майстерності в галузі корекційно-педагогічної роботи як зі здоровими дітьми, так і з дітьми з особливостями розвитку.

З огляду на окреслене вище залишається проблема підготовки висококваліфікованих логопедів до інноваційної діяльності саме в умовах інклюзивної освіти. Про це свідчать результати аналізу досвіду підготовки студентів факультетів спеціальної освіти університетів IV рівня акредитації (Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини).

З'ясовано, що професійна підготовка майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти залежить від оволодіння ними системою уявлень про професійну діяльність та від сукупності знань про індивідуальні та особистісні властивості дітей-логопатів, усвідомлення шляхів вирішення проблем, які виникають у професійній діяльності. Такими якостями та знаннями студенти оволодівають завдяки навчальним дисциплінам циклу фундаментальної, професійної та практичної підготовки.

Відповідно до наукового пошуку вважаємо за необхідне виокремити дисципліни, які забезпечують підготовку майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти. Аналіз змістового наповнення дисциплін раніше означених циклів підготовки дозволив уза-

гальнити, що окремі дисципліни («Педагогічна творчість», «Інформаційно-комунікаційні технології в галузі «Освіта»», «Психологія загальна», «Корекційна психопедагогіка», «Психологія творчості», «Спецметодика образотворчого мистецтва», «Арт-терапія в освіті та соціальній сфері», «Сімейне виховання дітей із психофізичними порушеннями») лише фрагментарно порушують проблему підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти.

Розглянемо детальніше зміст окремих навчальних програм щодо наявності у них складників підготовки логопеда до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Так, програмою навчальної дисципліни «Логопедія з практикумом» передбачено опанування студентами знаннями про логопедію як науку про розлади мовленнєвої діяльності, види розладів мовлення, принципи аналізу вад мовлення, методи та прийомами їх корекції. Вивчивши цю навчальну дисципліну, студенти повинні знати закономірності формування мовлення, принципи аналізу мовленнєвих порушень, актуальні завдання сучасної логопедії, причини та механізми мовленнєвих розладів у дітей, симптоматику мовленнєвих розладів, класифікації мовленнєвих порушень, методи та прийоми діагностики, корекції та профілактики вад мовлення у дітей. Проте вивчення цього курсу дає лише загальні знання з логопедії, адже досить мало уваги приділяється практичній діяльності, що є важливим в роботі логопеда в інклюзивному дитячому садку.

Деякі потенційні можливості для підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної освіти представляють окремі розділи таких дисциплін: «Актуальні проблеми корекційної педагогіки», «Корекційна дошкільна педагогіка», «Теорія і методика виховання дітей з вадами мовлення», які передбачають формування уявлення про методологічні і теоретичні основи спеціальної педагогіки, про науково-теоретичні засади корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з особливими освітніми потребами. На жаль, доводиться констатувати, що цими курсами не передбачено навчальних матеріалів, які б охоплювали особливості інноваційної діяльності логопедів в умовах інклюзивної освіти.

Якщо аналізувати програму курсу «Фізична реабілітація осіб з вадами мовлення», то можна зазначити, що метою її студіювання є ознайомлення студентів з науково-теоретичними основами застосування засобів фізичної реабілітації у комплексній корекційно-педагогічній роботі та зі специфікою проведення різних видів масажу, ЛФК та інших реабілітаційних заходів у корекційній діяльності педагога-дефектолога та психолога з дітьми з різними патологіями мовлення.

Програма охоплює 2 змістових модулі.

ЗМ I. Науково-теоретичні основи використання фізичної реабілітації у корекційній роботі.

Темі: 1) «Науково-теоретичні основи фізичної реабілітації»; 2) «Загальна характеристика ЛФК»; 3) «Загальна характеристика лікувального масажу»; 4) «Порушення фізичних функцій та особливостей рухової сфери дітей з ОПФМ»; 5) «Види фізичної реабілітації інвалідів».

Отже, перший модуль програми покликаний ознайомити студентів із загальними науково-теоретичними основами застосування засобів фізичної реабілітації у комплексній корекційно-педагогічній роботі, з основами набуття знань з методик проведення реабілітаційних та загальнооздоровчих заходів.

ЗМ II. Методики використання засобів фізичної реабілітації у корекційній роботі з особами з різними порушеннями мовлення.

Темі: 1) «Логопедичний масаж та лікувальна фізкультура в комплексній медико-педагогічній системі реабілітації дітей, підлітків і дорослих з мовленнєвими порушеннями»; 2) «Фізична реабілітація дітей з ринолалією та порушеннями голосу»; 3) «Фізична реабілітація дітей із заїкуватістю»; 4) «Фізична реабілітація дітей з дизартрією»; 5) «Подолання артикуляційної апраксії та розвиток артикуляційного апарату. Логопедичний масаж»; 6) Методи і прийоми фізичної реабілітації дітей з ФФНМ, ЗНМ, заїканням».

Отже, питання другого модуля спрямовані на розкриття знань з методик проведення реабілітаційних та загальнооздоровчих заходів, оволодіння уміннями і навичками проведення масажу, фізично-реабілітаційних вправ у процесі корекційної роботи з особами з різними порушеннями мовлення.

У цілому зміст окресленої дисципліни гарно розкривається у практичній підготовці логопедів, але все-таки інноваційних методів корекції тут не застосовують. Вважаємо за необхідне доповнити цей курс такими темами: 1) «Су-Джок терапія. Основні інструменти для Су-Джок терапії»; 2) «Динамічна електронейростимуляція при мовленнєвих порушеннях».

У роботі з дітьми, які мають важкі мовленнєві порушення, останнім часом використовується Су-джок терапія. Розроблена вона в Японії. На кистях рук і стопах ніг знаходиться основна система всіх внутрішніх органів і відповідних частин тіла. Руки і стопи – це в мініатюрі людина. Вухо нагадує ембріон людини. Визначивши необхідні точки на руках і ногах, можна лікувати хворий орган. Японський вчений Йосиро Цуцумі розробив систему вправ для самомасажу рук. Масаж великого пальця підвищує активність мозку. Подушечки пальців можна розтирати кульками, грецькими горіхами, шестигранними олівцями тощо [3].

Впровадження інклюзивної освіти в нашій країні зумовило потребу у підготовці педагогів до роботи в інклюзивному навчальному середовищі та необхідність ввести до нормативної частини навчального плану підготовки бакалаврів у 2011 р. дисципліну «Основи інклюзивної освіти [4]. Аналізуючи робочі програми факультетів спеціальної освіти, ми визначили, що на вивчення цього курсу відведено 90 годин, із яких 30 год. – аудиторні заняття (лекційних – 16 год., практичних – 14 год.), а решта – 60 год. – самостійна робота. Змістом програм охоплено два таких модулі: «Сучасна практика організації інклюзивної освіти дітей дошкільного і шкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку», «Методичне забезпечення інклюзивної освіти».

До першого модуля належать такі спільні для всіх робочих програм лекції: тема 1 «Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: генеза, понятійно-термінологічні визначення та основні принципи» (охоплює вивчення мети, завдань, принципів інклюзивної освіти та понять «інклюзія», «інтеграція», «порушення психофізичного розвитку», «особливі потреби»); тема 2 «Характеристика спеціальної освіти в Україні та за кордоном» (висвітлюються питання міжнародної політики і законодавчої бази інклюзивної освіти (Саламанська декларація, документи ООН і ЮНЕСКО), приклади з законодавчо-нормативної бази окремих країн та України); тема 3 «Пріоритети освіти для дітей з особливими потребами» (концентрує увагу студентів на проблемах стихійного інтегрування та навчання дітей з особливими потребами в Україні).

Спільними лекціями для модуля «Методичне забезпечення інклюзивної освіти» є такі: тема 4 «Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання», що передбачає вивчення корекційно-розвивальної роботи та її значення під час навчання дитини з особливими потребами; тема 5 «Специфіка педагогічної діяльності у навчальному закладі інклюзивного типу», яка охоплює питання складників інклюзії та умов її ефективності, ролі педагога та сім'ї у процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в освітнє середовище тощо.

Як бачимо, зміст курсу «Основи інклюзивної освіти» має переважно теоретичну спрямованість. Для ефективного здійснення підготовки логопеда до інноваційної діяльності в умовах інклюзивного навчання одних знань, отриманих під час навчання, недостатньо.

Курсом «Основи дефектології та логопедії» передбачено вивчення найпоширеніших дитячих аномалій (порушення слухового і зорового аналізаторів, інтелектуального й мовного розвитку) та комплексних порушень розвитку (сліпоглухі діти й діти з поєднанням сенсорного й інтелектуального дефектів). Студенти виявляють аномальних дітей

та аналізують причини виникнення аномального розвитку, його особливості, методи виявлення і способи корекції. Важливо, що студенти студіюють такі категорії, як «спеціальна освіта», «особи з порушеннями та відхиленнями психофізичного розвитку», «дефект», «структура дефекту», «патологія» тощо. Розглянемо детальніше окремі змістові модулі (ЗМ) програми.

ЗМ I. Загальні питання дефектології.

Тему: 1) «Дефектологія як інтегрована галузь наукового знання. Предмет і завдання дефектології як науки»; 2) «Актуальні питання організації спеціальної освіти для аномальних дітей»; 3) «Основні категорії дітей з порушеннями розвитку».

ЗМ II. Діти з особливостями психофізичного розвитку.

Тему: 1) «Психолого-педагогічна характеристика і освіта дітей з інтелектуальною недостатністю»; 2) «Психолого-педагогічна характеристика і освіта дітей з порушеннями слуху»; 3) «Психолого-педагогічна характеристика і освіта дітей з порушеннями зору»; 4) «Психолого-педагогічна характеристика і освіта сліпоглухонімих дітей».

ЗМ III. Теоретичні основи логопедії.

Тему: 1) «Предмет, мета і завдання логопедії. Понятійно-категоріальний апарат логопедії»; 2) «Вікові норми розвитку дитини»; 3) «Фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення»; 4) «Загальне недорозвинення мовлення».

ЗМ IV. Види мовленнєвих порушень.

Тему: 1) «Дислалія та методика логопедичного впливу при дислалії»; 2) «Дизартрія»; 3) «Ринолалія»; 4) «Порушення писемного мовлення».

Як бачимо, програма цієї дисципліни розрахована на чотири семестри (210 год.) та читається на третьому і четвертому роках навчання. Ця дисципліна належить до циклу фундаментальної підготовки. На жаль, питанням застосування окремих інноваційних меток у корекції певних дефектів чи аномалій зовсім не приділяється увага. Тому для підготовки майбутніх логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної освіти бажано було б розширити зміст навчальної програми п'ятим змістовим модулем.

ЗМ V. Новітні діагностичні технології в галузі логопедії.

Тему: 1) «Базові підходи до формування інноваційних технологій у галузі логопедії. Психолінгвістичний підхід у дослідженні особливостей мовлення у дітей»; 2) «Методи дослідження базових психічних процесів та функцій пізнавальної діяльності для формування мовлення»; 3) «Психолінгвістичні та превентивні методики корекції порушень мовлення у дітей»; 4) «Пер-

спективне планування корекційно-відновлювального процесу».

Отже, розширивши курс «Основи дефектології та логопедії» п'ятим змістовим модулем, ми досягнемо формування у студентів логопедичної майстерності, познайомимо студентів з сучасними тенденціями (нейропсихологічним та психолінгвістичним підходами) розвитку інноваційних технологій в галузі логопедії.

Висновки. Аналіз навчальних планів і програм дисциплін підготовки студентів факультетів дошкільного та спеціального навчання у ЗВО України, які були експериментальною базою дослідження, дозволяє констатувати, що у змісті дисциплін циклу фундаментальної підготовки бакалаврів бракує тем чи питань, які були б спрямовані на підготовку логопедів до інноваційної діяльності в умовах інклюзивної освіти.

Для ефективного здійснення професійної інноваційної діяльності в умовах інклюзивного навчання одних знань, отриманих з названих дисциплін, замало. Проаналізувавши освітні стандарти, ми виявили причини, що заважають інноваційній діяльності в умовах інклюзивного навчання. До цих причин ми відносимо такі: недостатня кількість годин, що відводяться на вивчення предметів «Основи інклюзивної освіти» та «Основи дефектології та логопедії», відсутність тем інноваційної підготовки, неготовність та відсутність мотивації студентів до вивчення дисциплін (які не мають для них практичної значущості), застосування у навчанні переважно репродуктивних методів, відсутність чітко сформульованих інноваційних технологій для здійснення інноваційної діяльності в умовах інклюзивного навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Боряк О.В. Професійна підготовка учителів-логопедів к работе с умственно отсталыми детьми младшего школьного возраста. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015.
2. Про вищу освіту: Закон України 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>.
3. Пономаренко В.А. Нетрадиційні логопедичні технології у корекційній роботі з дітьми: методичні рекомендації для логопедів шкіл-інтернатів, учителів класів ІПК, спеціальних і загальноосвітніх шкіл. Миколаїв. 2012.
4. Ворон М.Н., Найда Ю.М. Інклюзивна освіта: українські реалії: підручник для директора. «Плеяди». 2006.
5. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. А.А. Колупаєвої. К.: «А.С.К.», 2012. 308 с.